

УДК:
316.356.4+323.1(100-15)(091)

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIV) XI, vol=31
Бр. 1 / 2012.
стр. 81-96.

Ђуро Бодрожих*

Институт за политичке студије, Београд

НАЦИЈА НА ЗАПАДУ**

Порекло и суштина западноевропског национализма

Сажетак

Радам се указује на историјске околности, политички, културни и морално-духовни амбијент у којем се појавила идеја нације према којој ће се, потом, обликовати државни и друштвени живот европских народа и која ће одређивати њихове међусобне односе. Говоримо о силама, моралним и политичким, које су биле одлучујуће у процесу бивања нацијом. Да би се појавила национална свест на европском западу било је неминовно да римокатоличка црква, њена идеологија и слика света изгубе примат. Сукоб папе и световних монарха, сукоб папства и царства, отворио је простор појави националности. Јер је римска курија представљала најјачу антинационалну силу и непријатеља идеје националности. По самом начелу утканом у њену организацију, старим римским начелом светске владавине, она је тежила аутократији насилним стапањем чиставог хришћанског света у једну велику теократију са папом на челу, којем су подложни сви, па и европски монарси. Римокатолички универализам није могао бити окриље под којим би се могла развити и наметнути национална идеја. И тек је крах римокатоличког универализма створио простор и отворио могућност једне другачије перспективе, у оквиру које је било мо-

* Истраживач сарадник, Институт за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

гуће да идеја нације постане делатна политичка сила и културна моћ.

Указујемо на узрок сукоба две власти, који није био само доктринарни, разлози су били најмање небески. Папске амбиције са световном влашћу и практични кораци предузети за ту сврху завргли су борбу која ће дуго потресати европски континент и генерисати многе процесе од којих је и онај везан за настанак нације.

Разламање средњовековне слике света започело је ренесансом, а затим је дошла протестантска реформација. Тачку на све ставила је Француска револуција. Настао је један сасвим нови поглед на свет, посве секуларан. Националност је постало средством које се могло употребити у овој борби и које је царство употребило у овом окришају. Осећај националности, заснован на секуларној основи, постао је моћно оружје против осећања лојалности римској курији.

Кључне речи: црква, држава, нација, ренесансна сувереност, реформација, секуларизам, демократија, грађанска свет.

Стварање нација у западној Европи обележено је еманципацијом државе од цркве и секуларизацијом друштва. Борба између државе и цркве одредила је један велики период европске историје. Та борба имала је најшире могуће реперкусије како на политичком тако и на плану духа. У амбијенту сукоба цркве и државе, настала је нација на европском западу, која претендује да се једино она и једино таква има сматрати нацијом. Све друго је, казују нам, или је несавремено или недовршено. Зато би требало укратко изнети у основним цртама на шта се односи та, за теоретичаре нације и национализма на западу, кључна компонента нације везана уз еманципацију европског друштва од средњовековног наслеђа. О каквој би то еманципацији могло бити речи и зашто је она била нужна за појаву националне државе?

СУКОБ ПАПСТВА И ЦАРСТВА И НАСТАЈАЊЕ ЕВРОПСКИХ НАЦИЈА

Ради се пре свега о еманципацији политичке власти од Рима и његовог првосвештеника. Другачије није могло ни бити јер је у тој институцији обитавала највећа антinationална сила и непријатељ сваке идеје националности. Борба папства и царства омогућила је настанак различитих народности на Западу. „Да су се те две вла-

сти сложиле и споразумјеле, постале би таквим господарима на западу, да би дуго времена заприечавале постанак разних народа.

Папинство заиста неће ни да чује, ни да мари за народностне разликости.

Једини рат, који је у његовим очима оправдан и увиек облигалан, јесте рат против невјерника, херетика и изобћеника из цркве¹⁾.

Римска црква предвођена папом, представљала је најјачу антинационалну силу у Европи. По самом начелу утканом у њену организацију, старим римским начелом светске владавине, она је тежила аутократији насилним стапањем читавог хришћанског света у једну велику теократију са папом на челу, којем су подложни сви, па и европски монарси. Римокатолички универзализам није могао бити окриље под којим би се могла развити и наметнути национална идеја. Најјаче средство којим је римска црква располагала било је упорно одржавање латинског језика као општег језика читавог римокатоличког света. Уз опстанак овог већ мртвог језика, она је везала и свој духовни и политички примат. Док је год аутократска моћ папства обезбеђивала монопол латинском језику, није могло бити ни говора о настанку некакве националне литературе и књижевности. Без тога није се могло ни помислити да би национална мисао могла ухватити замајац и почети своје ширење.

Место, улога и карактер римокатоличке цркве на западу и њено схватање државе и односа царства и папства, учинили су да су идеја нације и католички папски универзализам у непомирљивој супротности. И тек је крах римокатоличког универзализма створио простор и отворио могућност једне другачије перспективе, у оквиру које је било могуће да идеја нације постане делатна политичка сила и културна моћ. Борба за језик манифестовала се као борба за његову богослужбену употребу и за превођење *Библије* на народни језик. Раније је то место, барем на западу, неприкосновено заузимао латински језик, који је држан као једини који је изражајно способан и достојан овог посла.

Непријатељство између цркве и државе није настало услед доктринарних разлога. Разлози су били врло практични и треба их тражити у конкретним и нескривеним амбицијама римске цркве

1) Pero Gavrančić, *Politička povjest hrvatskog naroda: od prvog početka do danas*, Zagreb, Štamparija i litografija C. Albrechta, 1895, str. 30.

према световној власти. У тај положај римска столица је дошла законитошћу сопственог избора и историјског деловања, претварајући се у институцију која је преузела и ставила се на чело оних стремљења против којих се у складу са својим првобитним позицом борила и тиме се претворила у институцију какву су сви непријатељи хришћанства могли само пожелети, јер су у њој могли наћи и оправдање и сатисфакцију и на овом и на оном свету.

Или, како би то казао Арнолд Тојнби: „Да ли је икада нека институција дала такву прилику непријатељима Господа да богохуле?“²⁾ Он нам даје кратку верзију како се то догодило и како је једна институција временом прешла пут који је одвео у крајњу супротност од оног што је она представљала по свом начелу и у складу са којим је и започела своју мисију у животу европских народа.

Папство је започело своју мисију исказујући једну креативну способност за администрацију и организацију у циљу обједињавања, организовања и окупљања једног новог друштва. Друштву које је боловало од распуштености оно је успело удахнути један нови аскетски дух, дух пожртвовања који је тежио вишим циљевима од непосредних овоземаљских ствари и интереса. Тиме су раштркане групе и изоловани појединци сабрани око идеала који су им били заједнички. Људе је покренула снага примера, јер су врлине које је проповедала Црква и којима је желела надахнути друге, биле и у њој присутне. Кампања је започела акцијом за прочишћавање сопствених редова од нереда и неморала, нарочито од полног разврата, материјалне грабежљивости и финансијске корупције. Други најважнији сегмент ове борбе представљала је упорна борба за црквену аутономију и немешање световних власти. Поред свега тога, та првобитна Црква имала је слуха да се заложи за ствар мира и слоге међу људима и народима и да свима, па и владарима, наметне свест о одговорности у овој ствари. У пасторалне активности спадале су и конкретне акције предузете у циљу општег прогреса и напретка, као што је оснивање школа и универзитета и старање над њима. Све је то не само допринело, већ било и пресудно у превладавању феудалне анархије и расцепканости и рађању тежње за стварање једне хришћанске републике. Величина и смисао ове акције лежао је у томе да је она била заснована на духовном ауторитету а не на физичкој сили.

2) Арнолд Тојнби, *Истраживање историје*, Београд, Просвета, 1970, стр. 303.

А онда је уследио пад, потпун и спектакуларан. Демон физичког насиља и материјалног мача потпуно је овладао овом институцијом. Искушењу да се употребе ова средства против својих непријатеља, кад су се нашла надхват руке, папство није одолело. Са овом променом, све се променило и све друге промене могу се из ове извести. Дакле, замена духовног мача материјалним, чини промену која је произвела све друге и од царства врлине направила царство порока. Оно против чега су се борили сад је постало предмет праксе и основна активност. Духовном мачу нису потребне финансије, а материјални мач на њима почива и зато је трка за стицањем новца постала главна преокупација, „папство је постало милитаристичко, а рат кошта новаца“.³⁾ Борба папства и царства постала је неминовност, чим је папство напустило свој првобитни циљ и окренуло се стварима световног примата који почива на физичкој сили и новцу, окосницама политичке и економске моћи. Римска курија је од снаге која се борила за духовну слободу против материјалне силе, и сама је подлегла оном злу против којег је повела борбу и тиме прешла у своју супротност. Дакле, милитаризам и материјализам иду заједно. Материјализам је претпоставка милитаризма.

Из ове борбе биће генерисани многи процеси који ће изнедрити националност као нову друштвену силу и реалност. Националност је постало средством које се могло употребити у овој борби и које царство употребило у овом окршају. Осећај националности постао је моћно оружје против осећања лојалности римској курији.

РЕНЕСАНСА

Тек из овог угла може се видети колики је значај реформације и ренесансе у стварању претпоставки за касније промене и за настанак нација које ће се финализовати у националним државама.

Почетак нације Делајл Бернс веже за ренесансу. Ренесанса је дала један појам без кога настанак савремених нација не би био разумљив. «Национализам је – вели Бернс – произишао из ренесансне суверености спојене са револуционарним правима.»⁴⁾ Кад се независност државе спојила са правом становништва да бира свој властити облик владе, који највише одговара обичајима и традици-

3) Исто, стр. 304.

4) Делајл Бернс, Политички идеали, Ниш, Градина, 1993, стр. 125.

ји одређене групе, услед чега она има засебан идентитет и национални карактер, што јој даје право да доноси своје властите законе и образује сопствену владу.

Ренесанса је на европском западу створила напрелине на средњовековној слици света, стварајући тако поглед и мисао о свету на сасвим другачијим основама од дотад познатих. Са ренесансом почиње, у европском културном кругу, и једно сасвим ново животно осећање непознато средњем веку и које је по свему било супростављено официјелном становишту римокатоличке цркве и њеном поимању света и живота. Док је схоластичка филозофија целокупно тежиште ставила у трансцедентност, а све оно што је било иманентно овоме свету, представљало је проблем нижеразредног значаја, ренесанса буди интерес и истиче значај баш овог конкретног света и подстиче интерес за оно што он нуди и може дати. Изузетно занимање изазива природа и њене тајне, према чијем откривању ренесансни човек показује и усмерава сав свој нагон за сазнањем. То није била обична радозналост, већ је то чињено с уверењем да ће у природи бити откривен и извор и животни мисао, како човека тако и укупног света и његових закона.

Све мора имати основу која произилази из природе, па и држава. Једино држава која проналази свој основу у народу може се сматрати природном и има своје оправдање, у противном је противприродна и неоправдана, а њен темељ је у насиљу. Проблем народности постаје све више централно филозофско и политичко питање, да би у 19. веку национални принцип доживео опште признање и стекао највећу политичку моћ и постао фундаментални принцип државног и међународног живота.

Насупрот схоластичкој филозофији која је у човеку гледала но-сиоца и стециште виших надличних духовних и моралних сила, ренесанса развија мисао за човека као таквог и за његову индивидуалност која представља вредност по себи. Човекова личност јесте аутономна вредност, која је самостална и независна од било каквих надличних целина у које би морала бити уклопљена и којима би имала да дугује своје порекло и суштину. Човек је престао гледати себе као творевину – било природе, било Бога. Сагледавао се као творац.

Овим ставом неминовно је дошло до кризе ауторитета изграђеног под окриљем папства и католичке цркве. Ренесанса одбацује сваки ауторитет и хијерархију животних сила коју су сачиниле

римска црква и њена теологија. Хијерархију на чијем челу стоји официјелна религија, а све друге животне и умне силе попут филозофије, науке, уметности, политике су јој подређене, ренесанса одбацује и за све њих тражи самосталност и независност од свега оног што не припада њиховом аутономном подручју, а нарочито независност од религије.

РЕФОРМАЦИЈА

Самом борбом против папе и универзалистичких претензија римске цркве, реформација је отварала пут стварању нације и појави национализма. „Откад је реформација пресекла на пола нашу Европу, хришћанство не постоји“ – каже Морас и додаје – „Где се налази људски род за сваког човека понаособ? У његовој отаџбини.“⁵⁾ Почетак разједињавања не почиње плурализмом догми већ плурализмом њиховог тумачења. Средњовековно црквено јединство западног света бива разбијено Реформацијом. Нестајањем црквеног, нестало је и политичко јединство, а заједно с њим и свест о припадању “светској држави”.

Протестантска реформација је нашла начин да успостави симбиозу с капитализмом, који је настајао на европском западу и буде моћно оружје класе која га је успостављала. На једној страни, она је дала потицај капитализму, како је то установио Макс Вебер, доводећи у директну везу протестантску етику и дух капитализма, чиме је ову тезу учинио једном од базичних у истраживању постанка и развоја капиталистичког друштва.⁶⁾ С друге стране, реформација је увелико искористила достигнућа капитализма, нарочито штампу и капиталистичко издаваштво. То се огледало на самом почетку када је Мартин Лутер на вратима катедрале у Витенбергу пришио своје тезе, које су одштампане на немачком језику и врло брзо обишле целу земљу и постале доступне свима. Лутерова дела достигла су дотад невиђену популарност, он је постао први писац чије је име било препорука и реклама која је продавала нове књиге. Чак трећина књига на немачком које су продане у периоду између 1518-1525, била су дела овог аутора. Томе посебно треба додати да се између 1522. и 1546. појавило 430 његових превода *Библије*.⁷⁾ Мотив ко-

5) Према: Мигел де Унамуну, *Агонија хришћанства*, Београд, Клио, 2000, стр. 33.

6) Макс Вебер, *Протестантска етика и дух капитализма*, Сарајево, Веселин Маслеша, 1968.

7) Бенедикт Андерсон, *Исто*, стр. 46.

ји је руководио протестанте да се окрену народном језику имао је верску основу и представљао је средство борбе за реализацију верских циљева. Склопљени савез између протестантизма и његових политичко-верских циљева и капиталистичких профитних интереса породило је уз помоћ јефтиних популарних књига и брошура широку читалачку публику, нарочито из редова трговаца и међу женама, дакле у оном делу становништва који је слабо или никако познавао латински језик, а тиме је капитализам добио широко тржиште, а протестантизам широке могућности за пропаганду својих циљева и стицање нових следбеника.

Створена је национална литература која је све више продирала у народне слојеве, а посебно у економски стасало градско становништво које је достигло и културни ниво да би плодове те литературе могло усвајати и према идејама тог литерарног света формирати и свој укупни поглед на свет и вредновање друштвених и политичких чинилаца тог света. Прича о националној литератури у ствари је прича о националним језицима, на којима је настала и који су јој били претпоставка. Настанак националне литературе, није био могућ на латинском језику, нити би књижевност на том истом језику могла бити приступачна ширем слоју људи. Тек је употреба народног језика могла омогућити доступност литерарних идеја ван аристократског слоја и проширити читалачку публику.

Бенедикт Андерсон истиче да се не може говорити како је ширење народног језика имало национални порив,⁸⁾ већ су у питању чиниоци друге природе са намерама које су далеко од буђења националне свести. А најважнији се налази у самој природи капитализма и његовој примарној тежњи ка стицању профита. Читалачки круг људи који је читао књиге на латинском бивао је све ужи и све засићенији. То је био језик којег је врло мали број људи говорио од рођења, на коме је мислио, „а још их је мање, претпостављамо, на њему сањало“.⁹⁾ По својој унутрашњој логици, капитализам је, пошто је дошло до засићења елитног тржишта које су чинили познаваоци латинског језика, видео своју шансу у окретању ка огромном тржишту које су потенцијално представљали једнојезични делови становништва.

Открића, како на подручју природних наука, тако и у географији (Америка), рушила су постојећи светоназор, јер много од оног

8) Бенедикт Андерсон, *Исто*, стр. 47.

9) *Исто*, стр. 45.

што је очекивано после историје, постало је историјска стварност. Љуљањем физичког, неминовно се заљуљао и метафизички свет.¹⁰⁾ Вести о новој земљи, откривеној преко океана, распалили су машту Европљана. Осећања су била подељена. И наде и страхови били су покренути из најдубљих темеља. Нова земља доживљена је као рај и као пустиња. Библијски појам пустиње блиско је повезан с темом обнове и очишћења, неопходним да би се могло кренути путем сопственог послања и мисије која је од Бога додељена појединцу или народу. Тема обнове покренута реформацијом успоставила је симболичку везу с темом нове земље.

Не можемо подробније улазити у историјске и друштвене околности из којих је реформација проистекла, нити образлагати њена верска учења и догмате. Овде нас првенствено интересује њен учинак на зачетке националне свести и присуство у њој оног елемента који макар то било у рудиментарном облику има националну компоненту.

ФРАНЦУСКА РЕВОЛУЦИЈА

Француска револуција није поведена у име националног начела, она је тежила ослобођењу човека појединца и успостављању општечовечанских права, која припадају свим људима по основу природе, неvezано за припадност некој историјски посталој и формираној нацији. У својој првој фази, револуција је имала опште-демократски и космополитски карактер, без икакве директне везе са националношћу, као неком засебном политичком идејом водилом и самосталним политичким начелом.

Идеја нације у почетку је значила борбу за унутрашње преуређење државе, на демократском принципу једнакости, али ће истовремено ова идеја проузроковати борбу и на спољно-политичком плану, борбу којој је циљ преуређење међународних и међудржавних односа.

Национално начело није стајало на почетку, оно је дошло током револуције и искристалисало се на њеном крају, ако није било узрок револуције, без сумње је било њен учинак. Одлучујући тренутак је дошао од чињенице што је ново стање требало бранити од

10) Евгениј Спекторски, *Историја социјалне филозофије*, Београд, Службени лист и др, 1997, стр. 165-170.

спољашње агресије. Ваља имати на уму: „Француска револуција није била само револуција него још и рат, – рат саме Француске готово с целом Европом, рат у коме је било више изгледа на пропаст него на победу. У тим безнадежним приликама тражило се онакво усредсређивање све народне снаге у једну мисао – мисао победе – какво је у стању само најбешњи фанатизам произвести“.¹¹⁾ То је тренутак који је масу социјалних револуционара преобразио у „нацију патриота“. Француска револуција је “племићке нације“ претворила у „народне нације“: „Нација и демократија су биле две стране једне медаље, национална држава се показала као времену примерен оквир и гарант за демократију и парламентаризам.“¹²⁾ Година 1789. не успоставља божанство човека чему се тежило, него управо божанство народа.¹³⁾

Француска револуција је прва прокламовала начело да свака нација има право да потпуно и у сваком погледу располаже својом судбином. У декрету од 29. децембра 1791. донесеном на предлог Кондорсеов, Народна скупштина је изложила своје принципе у погледу односа са државама и народима с којима би Француска била принуђена да ратује: „Народност француска неће водити освајачке ратове, нити ће икад употребити насиље против слободе других народа. То је записано у нашем уставу, а то је и наш свети завет...“¹⁴⁾

Али врло брзо, једна нација, осетивши се јаком, предвођена једним амбициозним војсковођом, забацила је идеју универзалне слободе у име универзалне монархије, којој би сама била хегемон. Изневерила су се очекивања поробљених народа, па и Срба, да ће једна надолazeћа сила испоштовати начела која је сама прокламовала и на којима се конституисала. Српски Совјет писао је Французима, апеловао на принципе за које су се Французи прокламовали да их проносе, изразио очекивања и наду „да Француска неће приметити бој са народом, који брани своју слободу“.¹⁵⁾ Француска влада остала је резервисана на овакве понуде, а самог доносиоца мемоара задржала у једној врсти притвора. Стојан Новаковић каже

11) Слободан Јовановић, *Вођи Француске револуције*, Београд, БИГЗ и др. 1990, стр. 224.

12) Хаген Шулице, *Држава и нација у европској историји*, Београд, Филип Вишњић, 2002, стр. 143.

13) Албер Ками, *Побуњени човек*, Загреб, ГЗХ Зора, 1976, стр. 122.

14) Према: Милован Миловановић, *Начело народности*, Отаџбина, књ. XXII, Београд, 1889, стр. 327.

15) Нил Попов, *Русија и Србија*, Београд, Државна штампарија, 1870, стр. 53.

да се у Србији тада „сметнуло с ума да није доста понудити, него да треба и друга страна да има рачуна да прими“¹⁶⁾.

И много пута после. Појмови пријатељ и непријатељ нису одређени идеологијом, нити се сукобљавају идеологије; увек је то сукоб конкретних људи и народа.

И увек ће бити, како каза Светозар Милетић „да људи и народи истој идеји други смисао дају, кад је на своју заставу напишу, а други, кад је на противној застави написану виде, и да по томе истој идеји двоструки, често противу положени значај дају.“¹⁷⁾

СЕКУЛАРИЗАЦИЈА ДРУШТВА

Столетне верске борбе довеле су до замора физичког и духовног, који је водеће политичке и интелектуалне духове окренуо у сасвим новом правцу. Ако се већ црква не може учинити националном, онда је треба одвојити од државе и окренути се стварању нације која не би била утемељена на цркви и представљала заједницу вере, заједницу једноверних људи, уједињених вером и националном црквом. Био је потребан лаички, секуларан основ. „У секуларизованој епохи нација постаје коначна и највиша вредност; она се налази у средишту једне профане религије.“¹⁸⁾

Резултат је одвајање цркве од државе, које се представља као резултат прогреса, али му се може приступити и другачије и рећи да је ово одвајање резултат неуспеха да се створи национална црква. Верске борбе којима је обиловала Европа и којима је била пустошена, у својој бити јесу борба за националну цркву. Готово да нема ни једног европског народа који у својој прошлости не бележи борбу за националну цркву. Све су те борбе окончане неуспешно и једино су успеле произвести поделе у народу. Стварање националне цркве није успело ни Јану Хусу у Чешкој, Лутеру у Немачкој, пропао је покрет галиканизма који је узбудио духове у Француској. Више од других успели су Енглези који су својој цркви успели дати национални оквир, али ни они нису успели да под тај оквир ставе све припаднике свог народа, те је он остао црквено и верски подељен.

16) Стојан Новаковић, *Васкрс Државе Српске*, Нови Сад, 1904, стр. 69.

17) Светозар Милетић, *Беседа С. Милетића на угарском сабору у питању народности*, Нови Сад, 1868, стр. 5.

18) Алаида Асман, *Рад на националном памћењу: кратка историја немачке идеје образовања*, Београд, Библиотека XX век, 2002, стр. 51.

Појава да је разлика у вероисповести делила припаднике једног етнички истоветног народа запажа се на читавом европском континенту. Различита вероисповест поделила је католичке Фланманце од калвинистичких Холанђана, иако они имају исти етнички корен и говоре истим језиком. Подела на протестанте и католике поделила је Ирце, као што, додуше у мањој мери, иста бољка мучи и немачки народ. Католичка нетолеранција, нарочито од 16. века, направила је непремостив јаз између припадника истог етноса.¹⁹⁾

Секуларизације европског друштва чини неопходну претпоставку за настанак европског национализма. У одсуству цркве одлучујућу улогу је одиграла држава, подржана интелигенцијом и грађанством. То су биле нове снаге чија ће сарадња и сукоби са европским монарсима довести до укупног преврата и слома старог поретка. Да би наступио преврат, било је неопходно да одређене културне концепције које су одређивале перспективу и владале духом људи изгубе своју моћ. „Конфесионалне споне повлаче се пред националним, аура сакралног прелази у нацију.“²⁰⁾

Упитно је, сматра Ситон-Вотсон, може ли се национализам уопште сматрати идеологијом. Његова бит је врло једноставна: „то је примјена просвјетитељске доктрине народног суверенитета на националне заједнице“²¹⁾, све друго што спада у националистичку идеологију представља реторику. И Бенедикт Андерсон држи да је за разумевање национализма потребно да се он не повезује са идеологијама, већ га треба везати са великим културним системима који су му претходили, из којих је настао и против којих је настао. Као најрелевантније он узима верску заједницу и династичко краљевство.²²⁾

Нације су – вели Андерсон – постале замисливе када су три темељне културне концепције, освештане старином изгубиле своју аксиоматску моћ над људским духом.

Прва се тичала односа према латинском језику, као једином језику који омогућава приступ онтолошкој истини.

Друга идеја коју је требало оборити, било је веровање да је друштво природно организовано око одређених узвишених цента-

19) Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*, Београд, Завод за уџбенике, 2007, стр. 7.

20) Алаида Асман, *Ието*, стр. 47.

21) Нју Ситон-Вотсон, *Нације и државе*, Zagreb, Globus, 1980. стр. 410.

22) Бенедикт Андерсон, *Нација замисљена заједница*, Београд, Плато, 1988, стр. 21.

ра – монарха који владају по милости божјој и који су недодирљиви.

Трећа концепција односила се на схватање времена у којој су космологија и историја биле нераздвојне, по којој су порекло света и људи индентични.²³⁾

Грађански елемент све више је растао и акумулирао социјалну и друштвену моћ, са чим је паралелно нарастала и тежња за политичким признањем, које би му донело оно место у држави које одговара његовом друштвеном значају и фактичкој моћи којом је располагао. Дакле, учинило га нацијом. Национализам у политици значио је њену демократизацију. Идеја нације значила је крај епохе у којој је политика била ствар династија, цркве и феудалног племства, док је сам народ држан за објект без икакве политичке воље. Сваки члан нације постао је судеоником националне политичке воље, а то је значило демократизацију политике, увођење општег права гласа и парламентаризма и уопште до нове структуре државног, националног и политичког живота. Данас кад се, нарочито код нас, доказује како грађанска свест и стварање грађанског друштва захтевају својеврсну денационализацију, изнова треба наглашавати: грађанска свест и национална свест иду заједно, као што и нација и демократија иду заједно.

Djuro Bodrozic

NATION IN THE WEST

THE ORIGIN AND ESSENCE OF WESTERN EUROPEAN NATIONALISM

Summary

This work points to the historical circumstances, and political, cultural and moral-spiritual environment in which the idea of a nation emerged, and later shaped state and social life of the European nations, and determined their mutual relations. We talk about forces, both moral and political, which were decisive in the process of constituting a nation. In order for the national consciousness to appear in the European West, it was inevitable for the Roman Catholic Church, its ideology and its world outlook to lose primacy. Confrontation between the pope and secular monarchs and between papacy and empire opened the possibility for nationality to appear. The Roman Curia represented the strongest anational force, and the

23) Исто, стр. 41

enemy of the idea of nationality. According to the principle of its organization, the old Roman principle of the world governance, it has aspired towards autocracy by the violent merging of the entire Christian world into a major theocracy with pope in charge, subordinating everyone, including the European monarchs. The Roman Catholic universalism couldn't be aegis for the development and enforcement of the national idea. It wasn't until the crash of the Roman Catholic universalism that the possibility of another perspective was opened, and within it the idea of the nation become active political force and cultural power.

We point to the cause of the confrontation between the two authorities, which wasn't only a doctrinal one, and the reasons were the everything but heavenly. Papal ambitions for the secular power and practical steps taken in that purpose started a struggle which would shake the European continent for the long time, and generate many processes, including the one connected to the formation of a nation.

The breakout of the medieval world outlook commenced in the Renaissance, and it was followed by the protestant Reformation. It was pointed in the French revolution. A new world outlook, quite secular, was born. The nationality become the means that could be used in this struggle, and which the empire used in this confrontation. The feeling of nationality, based on the secular ground, become the powerful weapon against the feeling of loyalty to the Roman Curia.

Key words: church, state, nation, Renaissance sovereignty, Reformation, secularism, democracy, civil consciousness.

ЛИТЕРАТУРА

- Бенедикт Андерсон, *Нација замишљена заједница*, Београд, Плато, 1988.
- Алаида Асман, *Рад на националном памћењу: кратка историја немачке идеје образовања*, Београд, Библиотека XX век, 2002.
- Pero Gavranic, *Politička povjest hrvatskog naroda: od prvog početka do danas*, Zagreb, Štamparija i litografija C. Albrechta, 1895.
- Делајл Бернс, *Политички идеали*, Ниш, Градина, 1993.
- Макс Вебер, *Протестантска етика и дух капитализма*, Сарајево, Веселин Маслеша, 1968.
- Слободан Јовановић, *Вођи Француске револуције*, Београд, БИГЗ и др. 1990.
- Албер Ками, *Побуњени човјек*, Загреб, ГЗХ Зора, 1976.

- Милован Миловановић, „Начело народности“, *Отаџбина*, књ. XXII, Београд, 1889.
- Стојан Новаковић, *Васкрс Државе Српске*, Нови Сад, 1904.
- Нил Попов, *Русија и Србија*, Београд, Државна штампарија, 1870.
- Светозар Милетић, *Беседа С. Милетића на угарском сабору у питању народности*, Нови Сад, 1868.
- Мигел де Унамуно, *Агонија хришћанства*, Београд, Слио, 2000.
- Евгениј Спекторски, *Историја социјалне филозофије*, Београд, Службени лист и др, 1997.
- Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*, Београд, Завод за уџбенике, 2007.
- Нју Ситон-Вотсон, *Нације и државе*, Zagreb, Globus, 1980.
- Арнолд Тојнби, *Истраживање историје*, Београд, Просвета, 1970.
- Хаген Шулце, *Држава и нација у европској историји*, Београд, Филип Вишњић, 2002.

Resume

The place, role and character of the Roman Catholic Church in the West, and its understanding of the state and relation between the spiritual and secular power, caused the ideas of a nation and Catholic papal universalism to be in the irreconcilable contrast. It wasn't until the crash of the Roman Catholic universalism that the possibility was created for a different perspective, within which it was possible for the idea of a nation to become active political force and cultural power.

The secularization of the European society makes the necessary presumption for the initiation of the European nationalism. In the lack of the church, the decisive role was played by the state, supported by the intelligence and citizens. Those were new forces whose cooperation and confrontation with the European monarchs would lead to the overall overturn and crash of the old order. In order for the overturn to happen, it was necessary for certain cultural conceptions, which determined the perspective and ruled the spirit, to lose their power.

It was a long time until the national principle become generally recognized, and gained the ultimate political power, become fundamental principle of the national and international life. The facts which contributed the most to the opening of the space to the revival of the principle of nationality were the Renaissance, with its idea of sovereignty, protestant Reformation and finally the French revolution.

The Renaissance on the European West created cracks on the medieval world outlook, creating the outlook and notion of the world on quite different grounds than the previously known. The Renaissance marks the start, within the European cultural circle, quite new life feeling unknown in the Middle Ages, opposed to the official view of the Roman Catholic Church and its view upon the world and life. The idea of sovereignty, brought by Renaissance, is of the highest importance, and it would later be joined with the revolutionary rights: the right of the population to choose its own form of governance, best suitable to the customs and tradition of a certain group, which marks its special identity and national character, which gives it the right to make its own laws and form its own government.

The Reformation's confrontation against the pope and universalist pretensions of the Roman Catholic Church helped in creating the nation and appearance of nationalism. The medieval church unity of the Western world was crashed by the Reformation. After the collapse of the church unity, the political unity disappeared as well, and together with it, the consciousness of belonging to the „world state“.

In order to understand the phenomenon of nation and nationalism, it is necessary not to link them to the ideologies, but to the great cultural systems that preceded them, from which they emerged, and against which they emerged.